

ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВІ ЯКОСТІ СЛІДЧОГО

Серед юридичних спеціальностей професія слідчого потребує не тільки відповідних задатків, покликання та освіти, але й достатнього життєвого досвіду, цілого ряду професійних навичок та вмінь. Означений вид професійної діяльності пов'язаний з проведенням процесу дізнання та розслідування злочинів. Діяльність слідчого реалізується в намаганні розкрити злочин і полягає у зборі початкової інформації з метою вирішення професійних завдань [1].

Мета слідчої діяльності - правова охорона основних соціальних цінностей, установлення істини під час розслідування правопорушень, переказ винних суду.

Практичне мислення слідчого піддається постійному іспиту практикою. Цим зумовлені підвищена відповідальність і напруженість, що властива роботі слідчого.

Особливістю практичного мислення слідчого є тонка спостережливість, здатність сконцентрувати увагу на окремих деталях події, уміння використовувати для вирішення приватної задачі те особливе й одиничне, що не входить цілком у теоретичне узагальнення, уміння швидко переходити від міркування до дії.

Дуже важливим є оптимальне співвідношення розуму й волі слідчого - пізнавальних й енергетичних здібностей. Розум і воля – сторони одного й того самого явища. Це помітив ще Аристотель, указавши, що вольове прагнення саме по собі не може бути, люди “діють не під впливом прагнення, а за розпорядженням розуму”. За Аристотелем, воля – це і є практичний розум.

Мислення слідчого повинно бути *оперативним*, тобто високодинамічним інтелектуальним процесом, що постійно коригується умовами й результатами практичної роботи. Багатоплановість слідчого процесу висуває підвищені вимоги до *синтетичної сторони* пізнавальної діяльності, зумовлює граничні навантаження на оперативну пам'ять.

Робота слідчого пов'язана з правовою оцінкою певних обставин, з рішенням нестандартних задач, із професійно спрямованою спостережливістю, здатністю до систематизованого зіставлення фактів, реконструкції явищ тощо. Отже мислення слідчого повинно мати такі особливості, як: *критичність, гнучкість, продуктивність, проникливість і рефлексивність*. Міжособистісне спілкування є також невід'ємною складовою частиною діяльності слідчого.

У процесі розслідування вагомим значення набуває професійна *інтуїція* слідчого, тобто здатність збагнення істини шляхом прямого її розсуду, уявне схоплювання складної ситуації без розгорнутої системи міркування [1].

Проблемі визначення професійно важливих якостей слідчого присвячена значна кількість досліджень. Так, наприклад існує професіограма слідчого, яку розробив авторський колектив у складі – М.І. Ануфрієва, Ю.Б. Ірхіна, М.Н. Курко, Т.В. Нещерет, С.В. Омельченко, В.В. Сияньського, О.В. Шаповалова. Означена професіограма складається з таких професійно важливих якостей:

Морально-ділові: високий рівень правосвідомості, соціальної відповідальності, чесність, цивільна мужність, совісність, принциповість, непримиренність у боротьбі з порушеннями правопорядку, обов'язковість, сумлінність, ретельність, дисциплінованість, переважання мотивів соціальної значущості у сфері професійної діяльності, розвинута мотивація досягнення, виражена мотивація самоактуалізації.

Пізнавальні якості: високий рівень інтелектуального розвитку, гнучкість розумових процесів, спроможність до аналізу, завзятість у вирішенні завдань, уміння прогнозувати, розрізняти головне і другорядне, спроможність до реконструкції явищ за їхніми непрямими ознаками, спостережливість, творче мислення, відсутність емоційної деструкції, розвинута інтуїція, ерудованість, хороша пам'ять, розвинута довільна увага, пізнавальна активність, критичність до інформації.

Комунікативні якості: уміння встановлювати та підтримувати психологічний контакт, уміння розуміти внутрішній світ співрозмовника, його особливості, мотиви, наявний психологічний стан, комунікативна компетентність (уміння слухати, емпатія, доброзичливість, вільне володіння вербальними й невербальними засобами спілкування, самоконтроль), широкий спектр стилів поведінки в конфліктних ситуаціях, наявність лідерських (організаторських) якостей, почуття гумору, наполегливість і принциповість у відстоюванні прийнятих рішень.

Особистісні властивості: стійка адекватна самооцінка, самостійність та незалежність, сміливість, активність, відповідальність, самоповага.

Мотиваційні аспекти діяльності: мотиви спілкування, мотиви суспільної користості, мотиви творчої діяльності [2].

Розглянемо інший варіант професіограми слідчого, автором якої є А.М.Столяренко.

Мотиваційно-ціннісні особливості: розвинута правосвідомість, чесність, мужність, принциповість, сумлінність, ретельність, дисциплінованість, розвинута мотивація досягнення, виражена мотивація самоактуалізації.

Пізнавальні якості: високий рівень інтелекту, гнучкість розумових процесів (творче мислення, спостережливість, уміння прогнозувати, розвинута інтуїція, гарна пам'ять, розвинута довільна увага).

Комунікативні якості: уміння встановлювати психологічний контакт, володіння комунікативною технікою поведінки, наявність організаторських якостей.

Особистісні особливості: стійка й адекватна самооцінка, самостійність і незалежність, відповідальність, самоповага [3].

Для найбільш детального дослідження професійно важливих якостей слідчого ми провели соціологічне анкетування слідчих райвідділів УМВС України за допомогою „Модифікованої карти особистості” К.К.Платонова. Однак ми її модифікували та включили такі якості, як емоційна стійкість, знання психології особистості, винахідливість в екстремальних ситуаціях, та усунули з карти показники швидкості, якості роботи та її надійності. Метою нашого дослідження було – виявити необхідні професійно важливі якості слідчого та сформувавши в курсантів ті якості, яких їм недостає.

Процедура оцінювання професійно важливих якостей слідчого проходила таким чином: треба було оцінити ступінь необхідного прояву певної якості за 10-ти бальною системою. При цьому приводилося два варіанти однієї якості в полярності від 10-ти – до 1-го бала. Обираючи необхідний ступінь прояву, учасник анкетування ставив позначку на тій цифрі, що, на його думку, відповідала необхідному ступеню прояву в реально діючого слідчого. Анкетування проводилося анонімно та на добровільній основі.

У результаті проведеного опитування 140 слідчих щодо визначення ними професійно важливих якостей у цілях успішної професійної діяльності слідчого були отримані середньоарифметичні результати (таблиця 1). Таким чином, ми отримали середньоарифметичні показники необхідного прояву певних професійно важливих якостей у слідчих.

Середньоарифметичні показники мають розбіг від 5,11 – до 7,54 балів.

Найменшими числовими показниками (від 5,11 до 5,98 балів) необхідного ступеню прояву професійно-важливих якостей у слідчого визначилися такі якості: рухливий - 5,77 балів; балакун - 5,28 балів; наполегливий - 5,11 балів; уразливий - 5,68 балів; скромний - 5,81 балів; колективіст - 5,8 балів; довірливий - 5,6 балів; злопам'ятний - 5,84 балів; чуйний - 5,98 балів; відкритий - 5,95 балів; музичний слух - 5,79 балів; тонкі смакові відчуття - 5,86 балів.

Найбільшими числовими показниками (від 7,09 до 7,54 балів) були визначені такі професійно-важливі якості слідчого: працьовитий - 7,2 балів; відповідальний - 7,07 балів; рішучий - 7,03 балів; цілеспрямований - 7,16 балів; мужній - 7,37 балів; наполегливий - 7,09 балів; енергійний - 7,1 балів; змістова мова - 7,34 балів; мова виразна - 7,28 балів; уміє логічно довести - 7,40 балів; швидко запам'ятовує - 7,13 балів; довго пам'ятає - 7,11 балів; точно пригадує - 7,37 балів; швидко пригадує - 7,11 балів; тямущий - 7,19 балів; вдумливий - 7,2 балів; критичний розум - 7,19 балів; кмітливий - 7,48 балів; розсудливий - 7,2 балів; гнучке мислення - 7,36 балів; принциповий - 7,26 балів; допитливий - 7,54 балів; активний - 7,25 балів; після невдачі не падає духом - 7,08 балів; уважний - 7,21 балів; високий розподіл уваги - 7,04 балів; переключення уваги - 7,22 балів; яскрава уява - 7,07 балів; емоційно стійкий - 7,11

балів; знання психології особистості - 7,22 балів; винахідливість у екстремальних - 7,26 балів.

Аналізуючи попередній досвід колег з визначення професійно важливих якостей та складання професіограми, ми дійшли висновку, що класифікація якостей потребує модифікації. Тому на базі отриманих даних ми визначили його професіограму за новою класифікацією. Тобто у слідчого повинні бути розвинуті такі індивідуально-психологічні якості, як-от:

1. Емоційно-вольові якості: працьовитий, відповідальний, рішучий, цілеспрямований, принциповий, активний, мужній, наполегливий, енергійний, після невдачі не падає духом, емоційно стійкий., винахідливий в екстремальних ситуаціях, уважний.

2. Інтелектуальні якості: яскрава уява, високий розподіл уваги, добре переключення уваги, уміє логічно довести, швидко запам'ятовує, довго пам'ятати, точно і швидко пригадує, тямущий, вдумливий, має критичний розум, гнучке мислення, кмітливий, розсудливий, допитливий, знає психологію особистості.

3. Комунікативні якості: мова виразна, змістова.

Професіограма, яку ми отримали, вимагає обов'язкової перевірки відповідної належності якостей у найкращих слідчих. Для цього ми будемо використовувати такі психодіагностичні методики, як – 16-ти факторний опитувальник Кеттелла та Леонгард – Шмішек (визначення акцентуації характеру).

Отже, професіограма слідчого, яку ми отримали в результаті опитування – є базовим ґрунтовним матеріалом для подальшої роботи в напрямі розвитку професійно важливих якостей у майбутніх слідчих – курсантів Одеського юридичного інституту Національного університету внутрішніх справ.

Таблиця 1

Якості	с/а	Якості	с/а
1. Рухливий	5,77	50. Музичний слух	5,79
2. Вправний	6,8	51. Тонкий нюх	6,16
3. Пластичний	6,13	52. Тонкі смакові відчуття	5,86
4. Рухи спокійні	6,17	53. Тонкі дотикові відчуття	6,45
5. Схильний до спілкування	6,96	54. Працьовитість	7,26
6. Красномовний	6,91	55. Відповідальний	7,07
7. Тактовний	6,81	56. Сумлінний	6,78
8. Балакун	5,28	57. Миролюбний	6,33
9. Невимушена поведінка	6,38	58. Злопам'ятний	5,84
10. Рішучий	7,03	59. Чуйний	5,98
11. Наполегливий	5,11	60. Відкритий	5,95
12. Стабільний	6,91	61. Правдивий	6,42
13. Цілеспрямований	7,16	62. Справедливий	6,21
14. Дисциплінований	6,85	63. Шанобливий, скромний	6,17
15. Мужній	7,37	64. Щирий	6,19
16. Наполегливий	7,09	65. Ввічливий	6,38
17. Енергійний	7,1	66. Соромливий	6,13
18. Змістова мова	7,34	67. Добрий	6,21
19. Мова виразна	7,28	68. Самовпевнений	6,49
20. Уміє логічно довести	7,40	69. Скромний	5,81
21. Життєрадісний	6,66	70. Колективіст	5,8
22. Незворушливий	6,54	71. Довірливий	5,6
23. Спокійний	6,53	72. Чесний	6,05
24. Товстошкірий	6,31	73. Самокритичний	6,22
25. Уразливий	5,68	74. Суспільно активний	6,30
26. Швидко запам'ятовує	7,13	75. Дбайливий	6,42
27. Довго пам'ятає	7,11	76. Безкорисливий	6,18
28. Точно пригадує	7,37	77. Щедрий	6,26

29. Швидко пригадує	7,11	78. Акуратний	6,83
30. Тямуций	7,19	79. Вишуканий	6,32
31. Вдумливий	7,2	80. Модний	6,18
32. Критичний розум	7,19	81. Непитуций	6,41
33. Кмітливий	7,48	82. Вірний у дружбі	6,51
34. Розсудливий	7,2	83. Безкорисливий у дружбі	6,56
35. Гнучке мислення	7,36	84. Оптиміст	6,86
36. Принциповий	7,26	85. Ініціативний	6,91
37. Допитливий	7,54	86. Прагне бути першим	6,96
38. Активний	7,25	87. Після невдачі не падає духом	7,08
41. Уважний	7,21	88. Домінантний	6,79
42. Високий розподіл уваги	7,04	89. Ризиковий	6,9
43. Добре переключення уваги	7,22	90. Самостійний	6,79
44. Яскрава уява	7,07	91. Педантично ставиться до встан. пр-л.	6,49
45. Багата уява	6,66	92. Нехтувати своїм здоров'ям	6,17
46. Мрійливий	6,16	94. Емоційно стійкий	7,11
47. Точний окомір	6,61	95. Знання психології особистості	7,22
48. Гострий зір	6,63	96. Винахідливість у екстремальних с-х.	7,26
49. Гострий слух	6,55		

ЛІТЕРАТУРА

1. Еникеев М.И. Структура и система категорий юридической психологии. М., 1996.
2. Професіографічна характеристика основних видів діяльності в органах внутрішніх справ України (кваліфікаційні характеристики професій, професіограми основних спеціальностей) // М.І. Ануфрієв, Ю.Б. Ірхін, М.Н. Курко, Т.В. Нещерет, С.В. Омельченко,

В.В. Синявський, О.В. Шаповалов. Довідник., – К.: МВС України; КІВС, 2003. С – 6.

3. Столяренко А.М. Основные виды деятельности и психологическая пригодность к службе в системе органов внутренних дел: Юридическая психология. – С. 56-57.

Подано до редакції 22.03.05

РЕЗЮМЕ

Автор актуалізує значимість проведення дослідження, відносно визначення професійно важливих якостей слідчого; представляє техніку проведення дослідження, шляхом анкетування по карті професійно важливих

якостей Платонова, описує його результати; пропонує порівняльний аналіз професіограм відомих провідних науковців; вводить свою класифікацію психолого-індивідуальних якостей.

SUMMARY

The author actualizes the importance of the conducted research as for ascertaining professionally important qualities of investigator. The article presents the methods of carrying out the research by means of poll on Pla-

tonov's map of professionally important features, its results and comparative analysis of profессиograms of prominent scientists; introduces the classification of individual psychological qualities.